

Το να προσπαθήσει κανείς να προσεγγίσει τη σχέση της πόλης με τους μετανάστες, ομολογουμένως αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα. Αυτό οφείλεται σε διάφορους λόγους, που αφορούν τόσο στην ουσία των πόλεων ως τόπων όπου τέμνονται σχεδόν όλες οι κοινωνικές σχέσεις, είτε αυτές είναι οικονομικές και πολιτικές, είτε πολιτιστικές και συμβολικές, όσο και στη διαφοροποίηση των υποκειμένων που στριμώχνονται στη λέξη «μετανάστης». Παρ' όλα αυτά, στο κείμενο αυτό θα προσπαθήσουμε να διαγράψουμε ένα περίγραμμα αυτής της πολύπλοκης σχέσης ή καλύτερα, να επισημάνουμε τις σημαντικότερες πτυχές της, προσπαθώντας ταυτόχρονα να περιγράψουμε την ελληνική περίπτωση και να διερευνήσουμε τις συγκλίσεις συμφερόντων που μπορεί να υπάρξουν μεταξύ «μεταναστών» και «ντόπιων» γύρω από το δικαίωμα στην πόλη. Προσπαθούμε να αναδείξουμε τις αντιφάσεις που παράγονται εντός της σχέσης πόλης και μετανάστευσης, ώστε να μπορέσουν αυτές να γίνουν αξιοποιήσιμες πολιτικά. Για να το κάνουμε αυτό, θα χρειαστεί να απομακρυνθούμε από την επιφάνεια των φαινομένων που φέρνει η μετανάστευση και να προσεγγίσουμε το πιο βαθύ επίπεδο της σχέσης της με την παραγωγή του χώρου των πόλεων. Η πολιτική χρησιμότητα μιας τέτοιας διερεύνησης ακολουθεί την αντίστροφη πορεία από το κείμενο: θέλουμε να πιστεύουμε ότι το δικαίωμα στην πόλη μπορεί να αποτελέσει άλλο ένα πιθανό «πρόγραμμα» το οποίο θα φέρει πιο κοντά ντόπιους και μετανάστες, για το συμφέρον και των μεν και των δε.

Ο κυρίαρχος λόγος συνηθίζει να προσεγγίζει τη σχέση πόλεων και μεταναστών με όρους συνεπειών, που οι ανθρώπινες αυτές ροές φέρνουν στις πόλεις. Εμείς θα προτείνουμε μια άλλη εκκίνηση του ζητήματος, η οποία είναι και ιστορικά πιο έγκυρη. Θα πρέπει να δούμε τις πόλεις και σαν προϊόν, εκτός των άλλων, της εγκατάστασης και της δραστηριότητας σε αυτές παλαιότερων κυμάτων μετανάστευσης. Είτε πρόκειται για εσωτερική, είτε για εξωτερική, είτε ομοεθνών είτε αλλοεθνών, η μετανάστευση αποτέλεσε ιστορικά έναν από τους βασικούς παράγοντες διαμόρφωσης των πόλεων σε όλο τον κόσμο και ίσως μια αναγκαία συνθήκη για την ανάπτυξή τους. Αλλά και αντίστροφα, η ύπαρξη των πόλεων και η οικονομική και πολιτική τους λειτουργία, γέννησε πολλαπλά κύματα μετανάστευσης προς αυτές τους τελευταίους αιώνες.

Από το 12ο αιώνα, που η Μεσόγειος ξαναγίνεται θάλασσα ανοιχτή στο εμπόριο, οι αρχαίες πόλεις αναζωογονούνται και δέχονται νέους κατοίκους, που θέλουν να ξεφύγουν από τα φεουδαρχικά δεσμά και ασχολούνται με το εμπόριο. Οι μεσαιωνικές πόλεις λειτουργούσαν ως παρένθεση στο φεουδαρχικό έδαφος, αφού εντός των τειχών τους οι κάτοικοι δεν υπάγονταν σε σχέσεις αίματος και συγγένειας και δεν υποτάσσονταν στα καπρίσια του άρχοντα, όπως συνέβαινε στα φέουδα, αλλά οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους εκπορεύονταν από τους γραπτούς νόμους της (αυτόνομης) πόλης. Αυτή η συνθήκη ελευθερίας μαζί με τις αντίστοιχες οικονομικές ευκαιρίες, οδήγησε κι άλλους πολλούς ανθρώπους στις πόλεις, σε τέτοιο βαθμό που μετά από κάποιους αιώνες ωρίμανσης και των οικονομικών συνθηκών αλλά και της ανάπτυξης του μεγέθους και της δύναμης των πόλεων, αυτές οι τελευταίες ανέτρεψαν τη φεουδαρχική εξουσία και έθεσαν τη βάση για την περεταίρω ανάπτυξη του εμπορικού καπιταλισμού. «Ο αέρας της πόλης έκανε τους ανθρώπους ελεύθερους» και αυτή ήταν η αιτία των πρώτων κυμάτων μετανάστευσης προς τις πόλεις.

Όσο ο καπιταλισμός εξελισσόταν, προκαλούσε νέες μετακινήσεις ανθρώπων. Όλα τα μεταναστευτικά ρεύματα, βέβαια, δεν οδηγούνταν προς τις πόλεις. Ούτε οι Ευρωπαίοι αποικιοκράτες στην Αμερική, την Αφρική και την Ασία, ούτε οι Πουριτανοί που εγκαταστάθηκαν στη Νέα Αγγλία, ούτε οι Ισπανοί κατακτητές του Περού και του Μεξικό και οι Γάλλοι αποικιοκράτες του Αγ. Δομίνικου δημιούργησαν ή εγκαταστάθηκαν σε πόλεις εκεί που πήγανε, αφού στόχος τους ήταν η εκμετάλλευση των φυτειών και των ορυχείων που βρισκόντουσαν στην ύπαιθρο.

Στην αρχή χρησιμοποίησαν την εργατική δύναμη των ιθαγενών που συνάντησαν στις νέες περιοχές, αλλά μόλις τα αποθέματα ντόπιου εργατικού δυναμικού εξαντλήθηκαν, χιλιάδες Αφρικανοί μεταφέρθηκαν ως σκλάβοι στα νέα εδάφη. Η πλειοψηφία των πληθυσμών αυτών προφανώς δεν κατέληξε στις πόλεις, οι οποίες συνέχιζαν να είναι ο πόλος έλξης για τους ελεύθερους μετανάστες, παραμένοντας έτσι «έδαφος ελευθερίας».

Όπως έχει συχνά επισημανθεί, η ανάπτυξη της βιομηχανίας και η αστικοποίηση αποτέλεσαν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, μια κοινή διαδικασία. Έτσι, κατά τη Βιομηχανική Επανάσταση ο καπιταλισμός στηρίχτηκε πλήρως πάνω στην εκμετάλλευση των ελεύθερων από τους φεουδαρχικούς δεσμούς κατοίκους των πόλεων. Η ελευθερία αυτών των ανθρώπων ήταν βέβαια σχεδόν θεωρητική, αφού δεν είχαν και πολλές άλλες επιλογές, εκτός από το να δεχθούν να δουλέψουν σε κακοπληρωμένες και επικίνδυνες πολλές φορές δουλειές, ώστε να εξασφαλίσουν την επιβίωση. Παρ' όλα αυτά, αλληπάλληλα κύματα μεταναστών συνέχισαν να συρρέουν στις πόλεις κυρίως των Η.Π.Α., αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον και τη διαφυγή από μια πραγματικότητα φτώχειας και καταπίεσης στις γενέτειρες χώρες. Εδώ εντάσσεται και ο πρώτος γύρος ελληνικής μετανάστευσης προς τις Η.Π.Α. Μετά από αυτόν, η Ελλάδα γνώρισε άλλους δύο μέχρι τη σημερινή εποχή¹. Πρώτα το 1922, οπότε γίνεται χώρα υποδοχής 1,5 εκατομμυρίου προσφύγων από την Τουρκία, οι οποίοι έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και την επέκταση των παλιών οικισμών γύρω από τις πόλεις, αλλά και στη δημιουργία νέων. Έπειτα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μεγάλος αριθμός ντόπιων μεταναστεύει κυρίως προς την κεντρική και βόρεια Ευρώπη, αλλά και τον Καναδά και την Αυστραλία για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους, προς αναζήτηση καλύτερου μέλλοντος.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 τα κύματα της «νέας μετανάστευσης» φτάνουν στην Ελλάδα και η χώρα γίνεται για δεύτερη φορά στην ιστορία της χώρα υποδοχής, αλλά για πρώτη φορά χώρα υποδοχής αλλοεθνών μεταναστών. Η σημερινή μετανάστευση είναι και αυτή συνδεδεμένη με την πόλη, αφού ο μεγαλύτερος αριθμός των ανθρώπων αυτών καταλήγει όχι απλά σε πόλεις, αλλά στις μεγαλύτερες από αυτές και μάλιστα στον πιο πυκνοκατοικημένο κεντρικό πυρήνα τους.

Αυτό συμβαίνει για μια σειρά από λόγους, που αφορούν τόσο στις συνθήκες δουλειάς και κατοίκησης που συναντούν στην ύπαιθρο (με το παράδειγμα της Μανωλάδας να είναι το πιο εύγλωπτο, αλλά μάλλον όχι το πιο περιθωριακό) και στις ευκαιρίες και τα δίκτυα υποστήριξης από ομοεθνείς τους που αναμένουν να βρουν στις πόλεις, όσο και στους σχεδιασμούς των κυκλωμάτων δουλεμπορίας και των κρατικών μηχανισμών διαχείρισής τους, οι οποίοι επιλέγουν τους τόπους όπου θα τους ελευθερώσουν και άρα τους τόπους όπου θα διαμείνουν για ένα διάστημα, δεδομένης της δυσκολίας άμεσης μετακίνησης (χωρίς λεφτά, χωρίς χαρτιά). Σπρωγμένοι από ένα μίγμα ανάγκης, καταναγκασμού (που προκαλείται τόσο στις χώρες προέλευσης από τα εκεί καθεστάτα, τις επεμβάσεις των πρωτοκοσμικών κρατών και τις οικονομικές συνθήκες) αλλά και προσωπικής επιθυμίας, οι μετανάστες καταλήγουν σε μεγαλύτερο βαθμό στις πόλεις. Και μάλιστα, όταν εκδιώκονται, επιστρέφουν αργά ή γρήγορα σε αυτές. Αυτό συμβαίνει στην Ελλάδα, όπως συμβαίνει και σε όλες τις άλλες πρωτοκοσμικές χώρες.

Οι μετανάστες, η πολιτική οικονομία, η πόλη

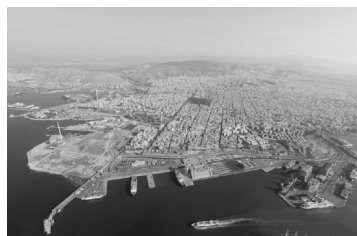
Η δομή, η μορφή και η λειτουργία των μεγάλων πόλεων είναι σήμερα τέτοια που δείχνει σαν να περιλαμβάνουν διαφορετικές πόλεις μέσα τους. Αυτές οι «πόλεις μέσα στην πόλη» έχουν τρεις τυπικές μορφές: τα διοικητικά-οικονομικά κέντρα με τα ακριβά γραφεία και τις ακριβές εμπορικές δραστηριότητες, τις φθίνουσες πρώην βιομηχανικές περιοχές και τις αντίστοιχες γύρω τους περιοχές κατοικίας και

1. Υπάρχει και ένας τρίτος γύρος, αυτός της εσωτερικής μεταπολεμικής μετανάστευσης που συνήθως αναφέρεται ως το φαινόμενο της αστυφιλίας. Οι καταλήψεις γης και η εκτεταμένη αυτοστέγαση των πληθυσμών αυτών, καθώς και η εργασία τους στην οικοδομική δραστηριότητα έπαιξε καθοριστικότατο ρόλο στη δημιουργία, στο χτίσιμο των σημερινών ελληνικών πόλεων, με την Αθήνα να είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα. Δε θα ήταν υπερβολή να πούμε πως η Αθήνα όπως την ξέρουμε σήμερα είναι μια πόλη που χτίστηκε από μετανάστες, κυρίως εσωτερικούς αλλά και ξένους.

τέλος τις περιοχές που συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος όγκος των μεταναστών. Στην Ελλάδα, δεδομένης και της διαφοράς της δομής των πόλεων από αυτές πιο ανεπτυγμένων κρατών, τα όρια μεταξύ των διαφορετικών αυτών περιοχών δεν είναι τόσο σαφή όσο στη βόρεια Ευρώπη και Αμερική, αφού παρεμβάλλονται οι αχανείς περιοχές γενικής κατοικίας. Παρ' όλα αυτά, μπορεί κανείς να διακρίνει περιοχές στις οποίες υπερισχύουν χαρακτηριστικά κάποιας από τις παραπάνω τρεις μορφές. Αυτές οι «πόλεις μέσα στην πόλη» δεν πρέπει να ιδωθούν σαν χωριστές, σαν να ανταποκρίνονταν η καθεμία σε διαφορετική ιστορική/γεωγραφική φάση, αλλά ως προϋπόθεση η μία της άλλης, ώστε να μπορεί να λειτουργήσει σήμερα το οικονομικό σύστημα της πόλης σαν σύνολο. Θα προσπαθήσουμε να δείξουμε πως η μετανάστευση δεν αποτελεί εισβολή των φτωχών στον παράδεισο της Δύσης, αλλά πως η έλευσή τους έχει να κάνει με ευρύτερες οικονομικές διαδικασίες, που έχουν την πηγή τους στα ανεπτυγμένα κράτη και στις μεγάλες πόλεις τους.

Καταρχήν, αν δεχόμασταν την υπόθεση ότι η μόνη αιτία της μετανάστευσης ήταν η οικονομική ανάγκη και ότι αυτή η τελευταία αρκεί για να πυροδοτήσει μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών και να καθορίσει τις τροχιές των ροών αυτών, θα έπρεπε να παρατηρούμε γενικά τους ανθρώπους από τα πιο φτωχά μέρη του πλανήτη να μετακινούνται προς τα πιο πλούσια. Τα πράγματα όμως δεν είναι ακριβώς έτσι. Πολλές από τις φτωχότερες χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής δεν αποτελούν στην πραγματικότητα πηγές μετανάστευσης προς τις πλούσιες χώρες. Και όλες οι πλούσιες χώρες δε δέχονται μετανάστες από οποιαδήποτε φτωχή χώρα του κόσμου, αλλά κυρίως από κάποιες συγκεκριμένες. Οι ροές της παγκόσμιας μετανάστευσης, η προέλευση και ο προορισμός τους, αντανακλούν μια ιστορία πρότερων οικονομικών και πολιτικών σχέσεων μεταξύ χώρας αποστολής και χώρας υποδοχής. Οι σχέσεις αυτές είναι κατά κύριο λόγο αυτές που δημιουργήθηκαν από την εποχή της αποικιοκρατίας. Οι δεσμοί ηγεμονίας των ισχυρών κρατών και οι δομικές οικονομικές ανισοροπίες που προκαλούν στις κοινωνίες των πιο αδύναμων (τα κράτη αυτά είναι μόνιμως πιο φτωχά και πολιτικά ασταθή από την αντίστοιχη πρώην αποικιοκρατική δύναμη) είναι το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γεννιούνται και από το οποίο καθορίζονται τα άκρα των ροών αυτών. Για το λόγο αυτό, οι περισσότεροι μετανάστες στις Η.Π.Α. προέρχονται από το Μεξικό, τις Φιλιππίνες, την Κούβα, την Ταϊβάν, στη Γαλλία από την Αλγερία, την Τυνησία, το Μαρόκο και τα Γαλλόφωνα κράτη της Αφρικής και στην Αγγλία από τη δυτική Ινδία. Παρόμοια, αν και δεν πρόκειται για τυπική αποικιοκρατία αλλά μάλλον για ισχυρούς οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς μεταξύ κρατών, μπορεί να ερμηνευτεί η μετανάστευση Τούρκων και Ελλήνων στη Γερμανία σε προηγούμενες δεκαετίες.

Μέσα στο παραπάνω ιστορικό πλαίσιο ενεργοποιούνται οι κύριες μεταναστευτικές ροές και καθορίζονται οι τροχιές τους. Η εκκίνηση των ροών έχει γίνει και εξακολουθεί να γίνεται, κυρίως βάσει δύο μηχανισμών: Πρώτον, την κανονική στρατολόγηση εργασίας από τα αδύναμα κράτη προς τα πιο ισχυρά, μέσω απεσταλμένων και αντιπροσώπων (παλιότερα κυρίως κρατικών απεσταλμένων, ενώ σήμερα από ένα εύρος μηχανισμών που μπορεί να ξεκινά από τις διακρατικές συμφωνίες και να φτάνει ως τους δουλεμπόρους και τους πράκτορες του trafficking ή και πιθανούς διαπλεκόμενους μεταξύ αυτών μηχανισμούς). Δεύτερον, την ανατροφοδότηση του φαινομένου της μετανάστευσης, τόσο λόγω των ακόμη μεγαλύτερων οικονομικών προβλημάτων που δημιουργούνται στις χώρες αποστολής εξαιτίας της διαρροής πολύτιμου εργατικού δυναμικού, όσο και του γεγονότος ότι η επιλογή της μετανάστευσης γίνεται όλο και πιο οικονομική, βιώσιμη και φτηνή, λόγω προηγούμενων εγκαταστάσεων ομοεθνών μεταναστών και των δικτύων αλληλεγγύης που εγκαθίστουν στις χώρες άφιξης. Είναι πιο εύκολο να ξενιτευτεί κάποιος όταν έχει, ή ελπίζει να έχει, κάποιους να τον περιμένουν και να τον στηρίξουν εκεί που θα πάει. Η μετανάστευση έτσι μπορεί να αυτοαναπαράγεται ακόμα και όταν εκλείψουν οι λόγοι της εγκατάστασης των πρώτων μεταναστών σε κάποια χώρα και πλέον να γίνεται για λόγους επανένωσης οικογενειών, για απόκτηση

2. Διακρατικές συμφωνίες για την προσέλκυση εργατών υπήρξαν ήδη από τη δεκαετία του '70. Η αρχή της υποδοχής μεταναστών στην Ελλάδα έγινε το 1972 με υπόδειξη του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών (ΣΕΒ) προς την κυβέρνηση του δικτάτορα Παπαδόπουλου τον Αύγουστο του 1970, με την οποία ζητούσε την εισαγωγή 10.000 Αφρικανών και Ασιατών για απασχόληση σε τομείς στους οποίους δεν υπήρχε διαθέσιμη εγχώρια εργατική δύναμη. Κατά την δεκαετία του '70 σύμφωνα με τον ΣΕΒ η ελληνική οικονομία είχε ανάγκη από 180.000 αγρεργάτες, ενώ υπήρχαν χιλιάδες κενές θέσεις σε βιομηχανίες μετάλλου, χημικών, υφασμάτων και μηχανών. Το 1976 ήρθαν - και παρέμειναν - περίπου 3.000 Ιρακινοί και Χριστιανοί Δρούζοι από το Λίβανο. Από την άλλη, σήμερα ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν διακρατικές συμφωνίες (με το Πακιστάν για παράδειγμα) υπάρχουν παράλληλα οργανωμένα πρακτορεία που στρατολογούν γυναίκες από την Ανατολική Ευρώπη για να απασχοληθούν στην οικιακή εργασία αλλά και παράνομα κυκλώματα trafficking που εξαγωγάζουν γυναίκες από την Ανατολική Ευρώπη και την Αφρική στην πορνεία.

3. Π.χ. τα κυκλώματα δικηγορικών γραφείων και κρατικών υπηρεσιών που εμπλέκονται στις διαδικασίες νομιμοποίησης. Αυτά τα κυκλώματα επιταχύνουν διαδικασίες νομιμοποίησης επί πληρωμή, μετανάστες τους πληρώνουν ώστε να εξασφαλίσουν τα χαρτιά τους.

4. Και στις δύο περιπτώσεις οι ανταγωνισμοί κατέληξαν στην κατεδάφιση των καταυλισμών των μεταναστών και στην περιπτώση της Πάτρας και σε εμπρησμό του, ενώ όσοι μετανάστες βρισκότουσαν στο σημείο συνελήφθησαν.

μόρφωσης ή απλά επειδή οι φιλόδοξοι νέοι άνθρωποι θεωρείται πολύ φυσικό να κάνουν μια τέτοια κίνηση. Οι μετακινήσεις ανθρώπων τον τελευταίο αιώνα τουλάχιστον, έχουν πυροδοτηθεί και σχεδιαστεί από τα ίδια τα κράτη και άλλους ισχυρούς οικονομικούς παράγοντες (νόμιμους ή παράνομους). Με μια έννοια, θα μπορούσε να ειπωθεί πως αποτέλεσαν το λογικό «αντιστρόφως ανάλογο» των αρχικών εγκαταστάσεων των αποικιοκρατών, που έθεσαν μεγάλα τμήματα του πλανήτη σε μια οικονομικά υποδεέστερη θέση εντός της καπιταλιστικής οικονομίας.

Στην Ελλάδα, εκτός από τους παραπάνω μηχανισμούς² που λειτούργησαν και λειτουργούν κανονικά, μάλιστα κυρίως όχι από το κράτος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι κομμάτια του κρατικού μηχανισμού δεν εμπλέκονται με νόμιμο ή παράνομο³ τρόπο στην όλη διαδικασία, υπάρχει μια επιπλέον ιδιαιτερότητα. Η ιδιαιτερότητα αυτή είναι η γεωγραφική θέση της, η οποία την καθιστά αντικειμενικά μία από τις χώρες εισόδου στην Ευρώπη. Έτσι, ένας αριθμός μεταναστών βλέπει τη διαμονή του εδώ ως προσωρινή, χωρίς να σημαίνει ότι αυτό συμβαίνει με τους περισσότερους ή ότι κάποιοι δεν στεριώνουν τελικά στις ελληνικές πόλεις. Από την άλλη, στις πόλεις που λειτουργούν ως πύλες (εξόδου από την Ελλάδα και εισόδου στην Ευρώπη) συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός προσωρινών (που επιθυμούν να φύγουν) μεταναστών προκαλώντας σημαντικούς κοινωνικούς και χωρικούς ανταγωνισμούς (βλ. τις πόλεις της Πάτρας και της Ηγουμενίτσας)⁴. Επίσης, η γεωγραφική εγγύτητα και οι πολιτισμικές συγγένειες με τις βαλκανικές χώρες (κυρίως την Αλβανία) λειτούργησαν ως ενθαρρυντικός παράγοντας, τόσο για τη στρατολόγηση μεταναστών όσο και για την «εθελοντική» είσοδό τους στη χώρα.

*

Τα εθνικά σύνορα σε όλη την καπιταλιστική ιστορία υπήρξαν βασικό εργαλείο του κεφαλαίου για τον έλεγχο της κινητικότητας της εργασίας. Είναι βασικό θεμέλιο του παγκόσμιου καταμερισμού της εργασίας, αφού αν οι εργαζόμενοι ήταν ελεύθεροι όσο το κεφάλαιο στο να μετακινούνται, η παγκόσμια διάταξη της παραγωγής θα κινδύνευε με κατάρρευση, αφού βασίζεται και στη μεταβίβαση πλούτου από τις φτωχές στις πλούσιες χώρες, μέσω της εκμετάλλευσης του εκεί «φτηνού» και ανοργάνωτου προλεταριάτου. Με άλλα λόγια, ο καπιταλισμός χρειάζεται μια τέτοιου είδους υποτιμημένη εργασία, καρφωμένη σε φτωχές χώρες που θα μπορεί να την εκμεταλλεύεται με την απειλή του θανάτου από την πείνα και την εξαθλίωση. Αλλά χρειάζεται και άλλα πράγματα...

Οι μεγάλες εταιρείες, που έχουν τη δυνατότητα να αποκεντρώσουν την παραγωγή τους στις παραπάνω χώρες, έχουν την έδρα τους στις μεγάλες δυτικές μητροπόλεις, οι οποίες λειτουργούν ως κόμβοι διεθνών ροών κεφαλαίου, τεχνολογίας, πληροφοριών. Ταυτόχρονα, μέσω της βιομηχανίας του θεάματος και χρησιμοποιώντας τις ίδιες αυτές τεχνολογίες, που επιτρέπουν την εξ αποστάσεως διεύθυνση της παραγωγής, τις ταχύτερες χρηματιστηριακές συναλλαγές και την ανταλλαγή μεγάλου όγκου πληροφοριών, εξάγουν σε όλο τον πλανήτη το δυτικό πολιτισμικό πρότυπο και την εικόνα της ευημερίας των δυτικών κοινωνιών. Επέτρεψαν, έτσι, σε ανθρώπους από όλο τον κόσμο να γνωρίσουν τις οικονομικές ευκαιρίες και τους τρόπους για να φτάσουν σε αυτές. Η «διεθνοποίηση από τα πάνω» του κεφαλαίου, συνοδεύεται ταυτόχρονα από το «διεθνισμό των από κάτω», που κοιτούν να βελτιώσουν τη ζωή τους και διασχίζουν τα εθνικά σύνορα, κατευθυνόμενοι στις μεγάλες πόλεις. Αυτές, λόγω της οικονομικής τους λειτουργίας και του φαντασιακού που διαφημίζουν, λόγω τελικά της εξωστρέφειάς τους με σκοπό την άνοδό τους σε μια ιεραρχία του παγκόσμιου συστήματος των πόλεων, γίνονται πόλοι έλξης πολλές φορές πιο ισχυροί από τα εθνικά κράτη όπου βρίσκονται. Γίνονται και κόμβοι ροών ανθρώπων.

Έτσι, από υποκειμενική σκοπιά, ένας μετανάστης είναι πιθανότερο να θέλει να καταλήξει σε μια μεγάλη πόλη, πράγμα που άλλωστε συνήθως το καταφέρνει

(αν επιζήσει στη διαδρομή...)⁵. Πέρα όμως από αυτό, υπάρχει και μια σειρά από αντικειμενικούς λόγους που δημιουργούν τη ζήτηση για μετανάστες και την εργασία τους, καθώς και τις συνθήκες για την απορρόφησή τους στις οικονομίες των πόλεων.

*

Η επέκταση του άτυπου τομέα της οικονομίας είναι το γενικό πλαίσιο οργάνωσης της εκμετάλλευσης της εργασίας, που δημιουργεί τις συνθήκες ζήτησης και απορρόφησης των μεταναστών. Ο όρος «άτυπος τομέας» ή «άτυπη οικονομία» περιγράφει μια διαδικασία παραγωγής εισοδήματος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ρύθμισης, σε ένα πλαίσιο όπου παρόμοιες δραστηριότητες ρυθμίζονται. Και ως ρύθμιση εννοείται η θεσμική διαμεσολάβηση του κράτους στη διαδικασία παραγωγής εισοδήματος. Ενώ στις ανεπτυγμένες χώρες η άτυπη οικονομία μπορεί να προσομοιάζει με συνθήκες μιας παλαιότερης περιόδου, στην πραγματικότητα, δεδομένων και των δεκαετιών που σε ορισμένους τομείς εξάλειψαν την άτυπη εργασία, αποτελεί μια νέα εξέλιξη της οργάνωσης της εργασίας. Οι άτυποι τομείς, που φαίνεται να είναι ξεπερασμένα κατάλοιπα περασμένων μορφών παραγωγικής διαδικασίας και οργάνωσης της εργασίας, αντιπροσωπεύουν την υποβάθμιση της εργασίας σε αναπτυσσόμενους τομείς της οικονομίας⁶.

Ας επικεντρώσουμε πρώτα στη ζήτηση για άτυπη εργασία, που προέρχεται από μεγάλες και μικρές επιχειρήσεις της «τυπικής» οικονομικής δραστηριότητας και από τελικούς καταναλωτές προϊόντων και υπηρεσιών. Οι συνθήκες που συμβάλλουν στην αναζήτηση της άτυπης εργασίας είναι πολλές.

Οι ανταγωνιστικές πιέσεις από εταιρείες, που έχουν καταφέρει να διεθνοποιήσουν την παραγωγή τους και που εκμεταλλεύονται τη φτηνή εργασία των χωρών του πρώην Δεύτερου και του Τρίτου Κόσμου, πάνω σε άλλες που δεν το έχουν καταφέρει, είναι βασικός λόγος. Για παράδειγμα, μια βιοτεχνία ένδυσης που παρέμεινε στο Λεκανοπέδιο, έχει να ανταγωνιστεί τις αντίστοιχες που κατάφεραν να φύγουν για τα Βαλκάνια και τις πολυεθνικές που παράγουν στον Τρίτο Κόσμο. Δεν θα μπορούσαν να κάνουν κάτι τέτοιο, εκτός κι αν κατέφευγαν στην άτυπη εργασία των μεταναστών. Ταυτόχρονα, η φυσική δέσμευση κάποιων επιχειρήσεων με μία πόλη, ακριβώς επειδή η αγορά των προϊόντων της είναι η ίδια αυτή η πόλη, δεν τους επιτρέπει να αναζητήσουν φτηνότερη εργασία αλλού. Τέτοια μπορεί να είναι μια μικρή επιχείρηση ενός εργολάβου, που αναλαμβάνει το υπεργολαβικό έργο μιας μεγάλης κατασκευαστικής που εδρεύει και δραστηριοποιείται σε μια πόλη.

Ο τρόπος επέκτασης και ανανέωσης των πόλεων στην Ελλάδα, με μικρής κλίμακας επεμβάσεις (αναστηλώσεις, αποκαταστάσεις, ανακαινίσεις κτιρίων) και έργα που απαιτούν έκτακτη και εντατική εργασία για ολοκλήρωση σε μικρό χρόνο, βρίσκουν ένα σημαντικό απόθεμα εργασίας στους τεχνίτες από ξένες χώρες. Ακόμα όμως και στα μεγάλα έργα, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, οι οποίες ταυτίζονται με το χρόνο εκρηκτικής ανάπτυξης των πολύ μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών, χρησιμοποιήθηκε εκτεταμένα η άτυπη εργασία των μεταναστών στις ιδιαίτερες συνθήκες (κάτεργου) της προετοιμασίας των «ολυμπιακών έργων». Δε θα ήταν ανακριβές να πούμε πως, όπως οι ελληνικές πόλεις χτίστηκαν τη δεκαετία του '60 και του '70 από εσωτερικούς μετανάστες, επεκτάθηκαν, ανακαινίστηκαν και εξυγενίστηκαν από αλλοδαπούς εργάτες.

Η ανάπτυξη τομέων της οικονομίας που σχετίζονται με το lifestyle, με την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών για τα στελέχη των μεγάλων επιχειρήσεων και των οικογενειών τους, βασίζεται και αυτή στην άτυπη εργασία για τη βιωσιμότητά της. Τα γυαλισμένα γραφεία των εταιρειών κάποιος πρέπει να τα καθαρίσει. Οι εταιρείες καθαρισμού είναι τυπικό παράδειγμα αυτού που συζητάμε εδώ⁷. Ένα κυριλέ εστιατόριο για γιάπηδες στο κέντρο μιας πόλης, δεδομένης και της υψηλής αξίας

5. Περισσότεροι από 14.000 πρόσφυγες (καταγεγραμμένοι) έχουν χάσει τη ζωή τους στα σύνορα της Ευρώπης. Τα στοιχεία από: <http://owni.eu/2011/03/04/app-fortress-europe-a-deadly-exodus/>

6. Στην Ελλάδα ο άτυπος τομέας της παραγωγής ήταν πάντα εξαιρετικά διευρυμένος για δυτικό καπιταλιστικό κράτος. Το γεγονός ότι η διεύρυνση του άτυπου τομέα αποτελεί μια νέα εξέλιξη και μια γενική τάση επιβεβαιώνεται από τη γενική απορρύθμιση και απόσυρση του κράτους, με την κατάργηση των Γενικών Συμβάσεων Εργασίας, του βασικότερου θεμέλιου της προηγούμενης ρύθμισης, που νομοθετήθηκε φέτος από την κυβέρνηση.

7. Ας θυμηθούμε και την υπόθεση της Κωνσταντίας Κούνεβα.

της γης, βρίσκει διέξοδο, ώστε να είναι κερδοφόρο, στη φτηνή άτυπη εργασία. Επίσης, μια βιομηχανία ρούχων κάποιου οίκου μόδας (έχουμε και τέτοιους στην Ελλάδα), επειδή έχει την αγορά του στην Αθήνα, χρειάζεται η παραγωγή του να είναι κοντά (ο πλούσιος κύριος δεν μπορεί να περιμένει και πολύ για το σακάκι που παρήγγειλε...) και δεδομένων των επίσης υψηλών αξιών γης (σε σχέση με το να πήγαινε στη Βουλγαρία), κάνει το ίδιο πράγμα.

Ταυτόχρονα, η ύπαρξη μιας δεξαμενής άτυπης εργασίας ενθαρρύνει αρκετούς επιχειρηματίες να εισέλθουν στην αγορά, υπολογίζοντας απευθείας στη στρατολόγησή της και το μειωμένο κόστος της.

Ένας άλλος σημαντικότερος λόγος, που συμβάλλει στη ζήτηση για φτηνή άτυπη εργασία, είναι η ζήτηση για την παραγωγή εξαιρετικά φτηνών προϊόντων τα οποία προορίζονται για κατανάλωση από τα λαϊκά στρώματα, που δεν έχουν πρόσβαση στις ακριβές αγορές. Δημιουργείται έτσι μια μεγάλη αγορά (φτηνή) που είναι αναγκαία για την αναπαραγωγή των πιο υποβαθμισμένων οικονομικά κοινωνικών στρωμάτων και φυσικά κερδοφόρα για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτή.

Η παραπάνω απαρτίωση θα μπορούσε να εμπλουτιστεί και με άλλες αιτίες και παραδείγματα⁸. Αυτό που θέλουμε να δείξουμε εδώ είναι πως η διεύρυνση της άτυπης οικονομίας δεν είναι αποτέλεσμα κάποιων στρατηγικών επιβίωσης των μεταναστών αλλά, αντίθετα, αποτέλεσμα της δομής και των μετασχηματισμών της «μεγάλης» οικονομίας των μεγαλουπόλεων. Οι μεταναστευτικές κοινότητες αποτελούν τη βασική δομή από την οποία μπορεί να αντληθεί εργατικό δυναμικό για την άτυπη παραγωγή, καθώς αυτές μπορούν να παρέχουν ευέλικτη, αξιόπιστη και φτηνή εργασία, την εμπειρία των τεχνιτών, την οποία έχουν αποκομίσει από τις χώρες προέλευσης και επίσης, διαθέτουν τα απαραίτητα δίκτυα υποστήριξης και αλληλοβοήθειας, που επιτρέπουν τη φτηνή αναπαραγωγή της εργασίας. Η ένταξή τους στην εργασία με αυτό τον τρόπο, όμως, είναι αποτέλεσμα διαδικασιών που ξεπερνάνε τους ίδιους τους μετανάστες και που αφορούν όχι δικές τους στρατηγικές επιβίωσης, αλλά του κεφαλαίου. Είναι φανερό το πόσο ζωτική γι' αυτό είναι η ύπαρξη μεταναστών στις μεγάλες πρωτοκοσμικές πόλεις.

*

Αυτό που πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας είναι ότι η ενίσχυση του άτυπου τομέα της οικονομίας και η υποβάθμιση τομέων της παραγωγής αποτελούν τρόπους, τους πιο σύγχρονους, αναδιοργάνωσης της σχέσης κεφαλαίου – εργασίας. Η πρακτική – πολιτική απαγόρευση της μετανάστευσης, μέσω των πολιτικών παροχής ασύλου⁹ υποβιβάζει την ύπαρξη του κάθε μετανάστη στο επίπεδο της «γυμνής ζωής», του σώματος χωρίς τις ιδιαίτερες ποιότητες, χωρίς τις κοινωνικές και ιστορικές ιδιότητες που συνιστούν την ατομική υποκειμενικότητα. Έτσι, δημιουργείται η απαραίτητη δεξαμενή άτυπης εργασίας. Η κατάσταση στην οποία βρίσκονται σήμερα οι μετανάστες, προϊόν του περίπλοκου παγκόσμιου καταμερισμού εργασίας, αποτελεί την σημερινή αποκρυστάλλωση της διαρκούς στρατηγικής του κεφαλαίου (και των πιο μύχιων πόθων του), να μετατρέψει την εργατική τάξη σε καθαρή εργατική δύναμη, να εξαλείψει κάθε δυνατότητά της για αντίσταση, για πολιτική και επαναστατική δράση. Η επέκταση της άτυπης παραγωγής, που εμπλέκει μεγάλα τμήματα και του ντόπιου πληθυσμού, προεικονίζει και ένα μέλλον γι' αυτόν, αντίστοιχο με το παρόν των μεταναστών.

Ο παλιός εργατικός διεθνισμός στόχευε στη διάσχιση των συνόρων μέσω της διάδοσης του πολιτικού αγώνα, που συμπυκνωνόταν στο σύνθημα «προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε», υπονοώντας την ενοποίηση και την ταυτοχρονία του αγώνα, σχετικά «εθνικών» προλεταριάτων εντός των εθνικών τους κρατών. Σήμερα, η φυσική διάσχιση των συνόρων από «προλετάριους όλων των χωρών»

8. Δεν έχουμε μιλήσει καθόλου για «τυπικά» παράνομες δραστηριότητες, όπως το trafficking και την πορνεία, το εμπόριο ναρκωτικών καθώς και για την οικιακή εργασία, με την οποία ασχολείται άλλο κείμενο του παρόντος τεύχους.

9. Η νομική αντικατάσταση του καθεστώτος του πρόσφυγα (ο διαχωρισμός σε πολιτικό πρόσφυγα και οικονομικό μετανάστη είναι ακριβώς ένας διαχωρισμός που τίθεται στο σημερινό πλαίσιο από τις ίδιες πολιτικές ασύλου) με αυτό του αιτούντος ασύλο, ταυτόχρονα με την όλο και πιο δύσκολη παροχή του, οδηγούν τους μετανάστες στο να προσπαθήσουν να διασχίσουν παράνομα τα σύνορα και τους εμπλέκουν με τα κυκλώματα δουλε-μπόρων, που τους πουλάνε ακριβά αυτή τη δυνατότητα.

με τα ίδια τους τα κορμιά και η φυσική εγγύτητα μεταξύ ντόπιων και ξένων εντός των πόλεων, ανοίγουν νέες δυνατότητες για δράση ενάντια στο κεφάλαιο. Οι στρατηγικές του κεφαλαίου είναι πάντα αντιφατικές, σκάβουν το λάκκο τους. Η παραγωγή ενός πολυεθνικού πληθυσμού ντόπιων και ξένων με κοινά συμφέροντα, λόγω της κοινής τους θέσης στην παραγωγή ως άτυπα εργαζόμενοι, είναι η κύρια αντίφαση της στρατηγικής του. Η οποία για να οξυνθεί χρειάζεται, βέβαια, κοινή δράση ξένων και ντόπιων στο πεδίο της εργασίας. Πράγμα το οποίο δε συμβαίνει σήμερα σε κανένα βαθμό, με κύρια ευθύνη του επίσημου συνδικαλισμού, που αποκλείει και αυτός, όπως το κράτος, τους μετανάστες, αλλά κυρίως αγνοεί και δεν ασχολείται με τον διευρυνόμενο άτυπο τομέα της παραγωγής (είτε αφορά ντόπιους, είτε ξένους).

*

Η εμπλοκή των μεταναστών με το οικονομικό σύστημα της πόλης γίνεται και με άλλους παράλληλους τρόπους. Οι μετανάστες άλλωστε, εκτός από εργαζόμενοι είναι και κάτοικοι της πόλης, καταναλωτές προϊόντων και υπηρεσιών, και δρώντα υποκείμενα, παρόλο που οι σχεδιασμοί κράτους και κεφαλαίου θέλουν να τους υποβιάσουν σε «καθαρή εργασία».

Καταρχήν, οι μετανάστες εγκαθίστανται σε κάποια σπίτια. Η κατοικία στον καπιταλισμό έχει τρεις λειτουργίες. Πρώτα και κύρια αποτελεί ένα εμπόρευμα το οποίο παράγεται, αγοράζεται και πουλιέται σε μια αγορά με σκοπό την αποκόμιση κέρδους. Δεύτερον, αποτελεί ένα από τα μέσα αναπαραγωγής της εργασίας- οι εργάτες κάπου πρέπει να μένουν για να μην πεθάνουν από το κρύο και τις αρρώστιες, αν είναι να πηγαίνουν κάθε επόμενη μέρα στη δουλειά. Και τρίτον, σαν μια χρήση γης ανάμεσα σε άλλες εντός μιας πόλης, η κατοικία απαιτεί γη και ανταγωνίζεται με τις άλλες χρήσεις.

Οι περιοχές εγκατάστασης των μεταναστών καθορίζονται, κυρίως, από την εγγύτητα στην εργασία ή σε κάποιο συγκοινωνιακό κόμβο, που να τους επιπρέπει τη σχετικά γρήγορη πρόσβαση σε αυτή, καθώς και από το ενοίκιο, το οποίο πρέπει να είναι χαμηλό. Τα κέντρα των πόλεων αναδεικνύονται ως προνομιακοί τόποι εγκατάστασης. Ας πούμε, τα κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Αυτά, τις δεκαετίες από το '80 και μετά έχαναν σταθερά τον χαρακτήρα τους ως περιοχές κατοικίας. Η κίνηση αυτή ενισχύονταν από τους κρατικούς σχεδιασμούς, μέσω των μεγάλων αστικών οδικών αξόνων, που επέτρεψαν την αστική διάχυση, μέσω της αποκέντρωσης των πανεπιστημίων κ.λπ., αλλά και από το μικροαστικό φαντασικό, που ήθελε μόλις κάποιος έβγαζε κάποια χρήματα, να εγκαταλείπει το κέντρο για τις «πιο ήσυχες και πιο καθαρές» περιοχές των προαστίων. Η αγορά κατοικίας έφθινε και οι τιμές των ακινήτων και των ενοικίων έπεφταν. Η εγκατάσταση των μεταναστών ήρθε να γεμίσει φυσικά αυτό το κενό, αφού πληρούνταν όλες τις προϋποθέσεις που αναφέραμε πριν. Ταυτόχρονα, έγινε δυνατόν πολλοί ιδιοκτήτες ακινήτων να αποκομίσουν μεγάλα κέρδη σε σχέση με την ποιότητα και την αξία των διαμερισμάτων τους, νοικιάζοντάς τα παράνομα, σε μεγάλο αριθμό μεταναστών (ακόμα και με την ημέρα ή με τη βδομάδα), πρακτικά στοιβάζοντάς τους σε ελάχιστο χώρο, πατώντας πάνω στην ανάγκη τους για φτηνή αναπαραγωγή. Η διαδικασία αυτή διαιωνίζεται, καθώς η χειροτέρευση των συνθηκών κατοίκησης οδηγεί σε περεταίρω μείωση των αξιών και έλκει ακόμα περισσότερους μετανάστες. Αυτό συνεχίζεται μέχρι τη στιγμή που οι αξίες πέφτουν τόσο, που γίνεται πιο συμφέρον για κάποια μεγάλη εταιρεία να αρχίσει να αγοράζει ακίνητα και να στοχεύει στον εξευγενισμό της περιοχής (και προφανώς στην εκδίωξη των μεταναστών). Νέες «ανώτερες» χρήσεις γης, όπως διαμερίσματα για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, γραφεία μεγάλων εταιρειών και τραπεζών κ.λπ. θα αρχίσουν να εκτοπίζουν τη μη συμφέρουσα πλέον υποβαθμισμένη κατοικία των μεταναστών.

Πέρα όμως από τον παραπάνω οικονομικό μηχανισμό, που ενεργοποιεί και κάνει

Η μικροεπιχειρηματική δραστηριότητα κάποιων μεταναστών είναι ένα οικονομικό φαινόμενο που παράγεται από την ίδια τη συσσώρευση ικανού αριθμού μεταναστών σε κάποιες περιοχές και η οποία δημιουργεί ζήτηση για ορισμένες εξειδικευμένες υπηρεσίες και προϊόντα (internet και phone shops, mini market με προϊόντα των χωρών καταγωγής, φθηνά εστιατόρια και καφενεία, ταξιδιωτικά πρακτορεία, πρακτορεία εφημερίδων, μεταφραστικά γραφεία). Δημιουργείται με αυτόν τρόπο ένα κάποιου τύπου «φτηνό gentrification από τα κάτω». Οι όψεις των δρόμων αλλάζουν και χρωματίζονται από τον χαρακτήρα των καταστημάτων διαφόρων εθνικοτήτων. Οι μικρές αυτές επιχειρήσεις εγγράφουν με πιο μόνιμο τρόπο την παρουσία των μεταναστών στο χώρο.

Ταυτόχρονα, η ύπαρξη τέτοιων μικρών επιχειρήσεων, που πολλές από αυτές ευημερούν, θυμίζει στους ντόπιους ότι οι μετανάστες δεν είναι απλά ένα παθητικό αντικείμενο προς εκμετάλλευση, αλλά μπορούν να αναπτύξουν ανεξάρτητες στρατηγικές επιβίωσης. Το γεγονός αυτό μπορεί να προκαλέσει και το φθόνο των ντόπιων, οι οποίοι στις σημερινές συνθήκες βλέπουν αντίστοιχες επιλογές να είναι όλο και πιο περιορισμένες. Αυτή η οπτική κομματιών του ντόπιου πληθυσμού αγνοεί ή παραβλέπει το γεγονός ότι οι αντίστοιχες «ελληνικές» μικρές επιχειρήσεις που κλείνουν, απευθύνονται σε διαφορετική αγορά. Από την άλλη, κάποιιοι ντόπιοι επιχειρηματίες που είχαν ή δεν είχαν άλλα καταστήματα σε περιοχές όπου σήμερα συγκεντρώνονται μετανάστες, έχουν προσαρμόσει τις δραστηριότητές τους στις ανάγκες των μεταναστών και βγάζουν έτσι το ψωμί ή το παντεσπάνι τους. Πρόκειται για ιδιοκτήτες ταξιδιωτικών πρακτορείων, φθηνών και παλιών κεντρικών ξενοδοχείων, μεταφραστικών γραφείων, για μεσίτες που βρίσκουν διαθέσιμα καταστήματα για να λειτουργήσουν οι μετανάστες τις επιχειρήσεις τους, μηχανικούς που εξασφαλίζουν τις άδειες για τέτοιες επιχειρήσεις, κ.τ.λ. Μια σειρά από ντόπιους επιχειρηματίες λοιπόν, ζουν από τη ζήτηση που δημιουργούν οι μετανάστες για προϊόντα και υπηρεσίες.

Η άλλη οικονομική δραστηριότητα των μεταναστών, η οποία εμφανίζεται ως σημείο μεγάλου ανταγωνισμού μεταξύ ντόπιων και ξένων, είναι το λεγόμενο «παραεμπόριο», οι υπαίθριες προσωρινές αγορές με φθηνά προϊόντα που στήνονται σε πεζοδρόμους, πεζοδρόμια και πλατείες. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει παραπάνω, οι αγορές αυτές απευθύνονται σε ένα αγοραστικό κοινό με μικρή έως εξαιρετικά μικρή αγοραστική δύναμη. Είναι προφανές πως ένα τέτοιο κοινό δεν έχει ούτως ή άλλως πρόσβαση στα πιο ακριβά έως πανάκριβα καταστήματα των εμπορικών περιοχών και πως οι κραυγές μίσους των διαφόρων «αγανακτισμένων εμπόρων» και των ΜΜΕ ενάντια στους μικροπωλητές δεν έχουν να κάνουν με την κλοπή πελατών, που έτσι κι αλλιώς ποτέ δεν θα είχαν. Αν ήταν έτσι, θα είχαν ήδη στρωθεί κουβέρτες με τσάντες από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες των καταστημάτων της Ερμού στον πεζοδρόμο...

Ο πυρήνας του ανταγωνισμού βρίσκεται αλλού. Είναι ένας ανταγωνισμός για τη φυσιογνωμία του χώρου της πόλης και ταυτόχρονα, μια στρατηγική που θέλει να απαγορέψει τέτοιες ανεξάρτητες στρατηγικές επιβίωσης από τους μετανάστες. Η κατάληψη του δημόσιου χώρου από το σεντόνι με τα διάφορα εμπορεύματα από τον μετανάστη και το πενιχρό εισόδημα που αυτή η πρακτική του αποδίδει, αποτελεί ζήτημα ζωής και θανάτου γι' αυτόν. Πρόκειται για την επιβίωσή του. Το κυνήγημά του, πρακτικά σημαίνει υποβάθμισή του, στην κατάσταση του άνεργου-διαθέσιμου για πιο εξαρτημένου τύπου άτυπη εργασία. Αυτός είναι, για άλλη μια φορά, ο πολιτικός στόχος κινήσεων του τύπου «Παραεμπόριο STOP», που δρουν με την πλάτη κατασταλτικών μηχανισμών και ΜΜΕ. Ταυτόχρονα, η παρουσία τέτοιου είδους υπαίθριας αγοράς στον ίδιο χώρο (ακριβώς στον ίδιο) με πιο ακριβά και σίγουρα πιο γκλαμουράτα καταστήματα, αλλοιώνει την εικόνα του εμπορικού κέντρου σαν ενός τόπου «καθαρού», τακτοποιημένου, πλημμυρισμένου από τις χαρούμενες φατσούλες ευκατάστατων καταναλωτών που αγοράζουν ανέμελα

τα φανταχτερά εμπορεύματα. Μια τέτοια εικόνα είναι πλήγμα στο θέαμα της κατανάλωσης.

*

Επιπλέον, οι μετανάστες έχουν την τάση, στον ελεύθερό τους χρόνο, να χρησιμοποιούν τους δημόσιους χώρους της πόλης σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι ντόπιοι. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά από λόγους, κυριότερος από τους οποίους είναι οι ίδιες οι συνθήκες κατοίκησης στα σπίτια. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι συνθήκες κατοίκησης είναι συμφορημένες. Δύο και περισσότερες οικογένειες ή μεγάλος αριθμός αντρών σε ένα διαμέρισμα είναι συνηθισμένα μοτίβα συγκατοίκησης. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες γυναίκες οικιακοί βοηθοί διαμένουν στο σπίτι το οποίο φροντίζουν. Είναι λογικό, ο δημόσιος χώρος να αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της κατοίκησης, αρχικά για να εξασφαλίζεται η ψυχική ηρεμία του ατόμου. Παράλληλα, και δεδομένης της αδυναμίας πολλών μεταναστών να κοινωνικοποιηθούν με τον τρόπο και στους τόπους που το κάνουν οι ντόπιοι, δηλαδή σε τόπους κατανάλωσης της διασκέδασης (λόγω έλλειψης χρημάτων ή/και ρατσιστικού αποκλεισμού τους) ο δημόσιος χώρος λειτουργεί ως ο τόπος όπου εκπληρώνει αυτή την κρίσιμη λειτουργία.

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης στο δημόσιο χώρο για τους μετανάστες λαμβάνει ακόμα μεγαλύτερη σημασία, αν σκεφτούμε και το γεγονός πως με αυτό τον τρόπο, το να βρίσκονται δηλαδή (κυρίως με τους ομοεθνείς τους) στις πλατείες, στους δρόμους αλλά και μπροστά στα καταστήματα άλλων μεταναστών, που λειτουργούν σε μεγάλο βαθμό σαν σημεία συνάντησης, δομούν δίκτυα υποστήριξης και επιβεβαιώνουν προσωπικές σχέσεις, που είναι σημαντικές για την επιβίωσή τους. Σε αυτές τις συναντήσεις αναζητούν δουλειά, ζητούν τις συμβουλές και την οικονομική βοήθεια παλιότερων μεταναστών ή τη βοήθεια για προβλήματα που συναντούν με τις διαδικασίες νομιμοποίησης, ενώ ακόμα και παλιότεροι μετανάστες δανείζουν τα χαρτιά τους σε πιο νέους ώστε να μπορούν να εργαστούν.

Αυτός ο τρόπος κατοίκησης των μεταναστών προκαλεί από πολλές πλευρές το κυρίαρχο «κανονικό» πρότυπο. Το πρότυπο αυτό, αν μπορούμε να το περιγράψουμε εν συντομία, συμπυκνώνεται στα εξής (σε σχέση με αυτά που αναφέραμε παραπάνω): μία πυρηνική οικογένεια ως η βασική μονάδα αναπαραγωγής, η οποία κατοικεί σε ένα διαμέρισμα ή σπίτι και οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης που συνδέονται με αυτές συμβαίνουν σε τόπους κατανάλωσης της διασκέδασης. Είναι προκλητικός, ταυτίζεται με το «άλλο», το ξένο, το «βρώμικο», ένας τρόπος αναπαραγωγής που βασίζεται στην συγκατοίκηση κάποιων ατόμων, που δεν απαρτίζουν αναγκαστικά μια οικογένεια. Επίσης, συμβαίνει το ίδιο με αυτούς που αράζουν σε μια πλατεία γιατί δεν έχουν που αλλού να πάνε για να περάσουν την ώρα τους. Για να μη μιλήσουμε για αυτούς που απλά περιφέρονται ασκόπως...

Το κυνηγητό των μεταναστών από τους δημόσιους χώρους, είτε με σκούπες της αστυνομίας, είτε με τη δράση φασιστών και παρακρατικών, έχει σαν συνέπεια/στόχο να στερήσει από τους μετανάστες οποιονδήποτε «αυτόνομο» τρόπο να καθορίσουν τη ζωή τους, ακόμα και στα πιο στοιχειώδη. Στερώντας τους το δικαίωμα να βρίσκονται στο δημόσιο χώρο, ουσιαστικά τους στερείται το δικαίωμα στην επιβίωση, όπως προκύπτει από τα παραπάνω¹⁰. Ταυτόχρονα, το κυνηγητό αυτό επιβάλλει, με την ωμή πλέον βία, το κυρίαρχο «κανονικό» πρότυπο κατοίκησης και ζωής. Και η λογική συνέπεια της έξωσης του «άλλου» από την πόλη, λέγεται φυλακή και στρατόπεδο συγκέντρωσης. Σε αυτό το τελευταίο θα επανέλθουμε.

Σε συνθήκες κρίσης, όπου η επιλογή της συγκατοίκησης θα αφορά όλο και περισσότερα κομμάτια του ντόπιου πληθυσμού και το να πίνει κανείς μπύρες στην

10. Βέβαια, τα μαχαιρώματα, οι ξυλοδαρμοί και τα πογκρόμ δεν έχουν κανένα πρακτικό αποτέλεσμα – εκτός φυσικά από τις επιπτώσεις στα θύματα και τις οικογένειές τους - αφού η δύναμη της ανάγκης που εκπληρώνουν οι καθημερινές πρακτικές κατοίκησης των μεταναστών είναι τέτοια, που αυτοί εξακολουθούν σχεδόν ανεπηρέαστοι τις συνθήκες τους. Μια βόλτα στην πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα οποιαδήποτε μέρα θα επιβεβαιώσει το γεγονός. Η δράση των φασιστών εξυπηρετεί μόνο μία στρατηγική της έντασης την οποία έρχεται κατόπι να διαχειριστεί (ποιος άλλος;) το κράτος.

πλατεία και το δρόμο θα αποτελεί όλο και περισσότερο μια λύση για τον ελεύθερο χρόνο, έχουν ήδη δημιουργηθεί οι «υποδοχείς» για να τα εντάξουν όλα αυτά στην κατηγορία του «άλλου» και να κυνηγηθούν αντίστοιχα. Το αν θα κυριαρχήσει κατά κράτος το «κανονικό» πρότυπο ή αν αυτό θα τεθεί υπό αμφισβήτηση και θα ανατραπεί, αποτελεί την έκβαση μιας μάχης που δίνεται και θα δοθεί στο δημόσιο χώρο των πόλεων. Είναι μια μάχη που αφορά και θα αφορά όλο και περισσότερο, ντόπιους και φυσικά μετανάστες.

*

Αναφέραμε ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, οι μετανάστες εμφανίζονται στο προσκήνιο σαν δρώντα πολιτικά υποκείμενα, αναλαμβάνουν πολιτική δράση ή/και αρθρώνουν πολιτικό λόγο. Τα παραδείγματα είναι αρκετά και αφορούν τόσο στον αγροτικό χώρο όσο και στον αστικό. Ενδεικτικά να μιλήσουμε για τις απεργίες των Μπαγκλαντεσιανών στις φραουλοκαλλιέργειες της Μανωλάδας, των Αιγύπτιων ψαράδων στις μηχανότρατες της Νέας Μηχανιώνας, των Πακιστανών εργατών γης στα κτήματα με πορτοκάλια στη Σκάλα Λακωνίας, των Αλβανών εργατών στα θερμοκήπια των Βασιλικών Θεσσαλονίκης. Οι απεργίες αυτές συναντήθηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις με την άγρια καταστολή του κράτους και των τοπικών εργοδοτών. Από την άλλη, είναι τα πρώτα δείγματα της αντίδρασης, της οργάνωσης και της πολιτικής δράσης των μεταναστών, οι οποίοι άρθρωσαν το δικό τους λόγο και επέλεξαν τις μορφές πάλης τους ενάντια στην εκμετάλλευσή τους, ενώ αναπτύχθηκαν και πεδία αλληλεγγύης από κομμάτια του ντόπιου πληθυσμού (κυρίως αριστερών και αναρχικών)

Σε αστικό πλαίσιο, η μορφή των αγώνων των μεταναστών έχουν πιο πολύπλοκες μορφές εμφάνισης και η αλληλεπίδραση με τον ντόπιο πληθυσμό είναι διαφορετική από τα παραπάνω παραδείγματα του αγροτικού χώρου. Τα δύο πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι αυτά της εξέγερσης του Δεκέμβρη του '08 και της Κερατέας¹¹.

Στην περίπτωση του Δεκέμβρη, η μορφή που πήρε η εξέγερση των μεταναστών ήταν αυτή της καταστροφικής βίας και της απαλλοτρίωσης εμπορευμάτων και συνόδεψε την αντίστοιχη δράση των ντόπιων εξεγερμένων. Αυτό συνέβη, όχι μόνο στην Αθήνα όπου συνηθίζουμε να επικεντρώνουμε την ανάλυση λόγω και της έκτασης των γεγονότων, αλλά και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας όπου έγιναν ανάλογες πράξεις. Είναι ασφαλές να εκτιμήσουμε ότι, ενώ υπήρξε χωρική συνύπαρξη και ομοιότητα πρακτικών ανάμεσα σε ντόπιους και ξένους εξεγερμένους, δεν υπήρξε ουσιαστική επικοινωνία. Μένει να φανεί αν η ομοιότητα των μορφών δράσης οφείλεται στην κατάσταση που οι μετανάστες ήδη βιώνουν και που τμήματα της ντόπιας νεολαίας είτε ήδη βιώνουν, είτε διαβλέπουν σαν προοπτική τους. Η χωρική αυτή συνύπαρξη και παράλληλη δράση αντιπαραβάλλεται με το παράδειγμα του Παρισιού, όπου ο χωρικός αποκλεισμός είναι πολύ πιο έντονος. Στην περίπτωση αυτή, ένα χρόνο μετά την εξέγερση των απογόνων μεταναστών στα προάστια, όταν αυτοί συναντούσαν νεολαίους που κινητοποιούνταν ενάντια στο «σύμφωνο πρώτης απασχόλησης» τους ενοχλούσαν και τους πείραζαν (επιεικώς) και σίγουρα δεν συμμετείχαν στις κινητοποιήσεις τους. Τους αντιλαμβάνονταν, δηλαδή, σαν ανταγωνιστικό αν όχι εχθρικό κοινωνικό υποκείμενο.

Κατά τη διάρκεια της αντίστασης στην Κερατέα, η σχέση ντόπιων και μεταναστών πήγε ένα βήμα πιο πέρα από την απλή χωρική συνύπαρξη. Εδώ, οι μετανάστες συμμετείχαν ενεργά στον αγώνα των κατοίκων, ως κάτοικοι πλέον και αυτοί, με τα ονόματα και τα πρόσωπά τους. Στις μάχες και στις υπόλοιπες κινητοποιήσεις, οι μετανάστες που διέμεναν στην πόλη συμμετείχαν σε συνεννόηση με τους ντόπιους και χωρίς να υπάρχει κάποια ιδιαίτερη διάκριση μεταξύ τους. Σε έναν αγώνα για το χώρο και την πόλη, οι μετανάστες οι οποίοι ήδη αισθάνθηκαν κάτοικοι του τόπου και οι ντόπιοι, που τους αντιλήφθηκαν ως γείτονές τους, κατάφεραν και

11. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και την απεργία πείνας των 300 μεταναστών εργατών. Παρ' όλη την εξαιρετική σημασία του αγώνα αυτού, επιλέγουμε να αναφερθούμε στα άλλα δύο παραδείγματα που έχουν μεγαλύτερη συνάφεια με τον αγώνα για το χώρο, αν και η εξέλιξη του αγώνα της απεργίας έχει και αυτή πολύ ενδιαφέρουσες χωρικές αναγνώσεις. Για παράδειγμα ο έντονος ανταγωνισμός που αναπτύχθηκε για την παραμονή ή όχι των απεργών στο κτίριο της Νομικής, ένα κεντρικότατο και συμβολικό κτίριο της Αθήνας.

ειδικούς σε εθνικές και διεθνείς επιτροπές ερευνών και επιστημονικές επιτροπές, κοινωνικούς και οικονομικούς αναλυτές, την αστυνομία, τη συνοριοφυλακή, το στρατό, τους δικαστές, τις εταιρείες security, τους προμηθευτές συστημάτων παρακολούθησης και τραπεζών δεδομένων, εργολάβους... η λίστα μπορεί να εμπλουτιστεί.

Όλοι οι παραπάνω συνεργάζονται/ανταγωνίζονται για την προσέλκυση χρημάτων, κρατικών και ιδιωτικών στις δραστηριότητές τους. Οι ειδικοί της ασφάλειας έχουν το προνόμιο, λόγω της «αυθεντίας» τους και της πρόσβασης σε δεδομένα που εμείς οι «μη- ειδικοί» δεν έχουμε, να βρίσκουν κάθε φορά τον φορέα της απειλής. Για να το κάνουν φυσικά αυτό, πληρώνονται και μάλιστα ακριβά. Έτσι ώστε, ακόμα και να μην υπάρχει τέτοιος φορέας αρκεί να τον εφεύρουν, για να συνεχίσουν να παίρνουν χρήματα. Οι υπόλοιποι δεν μπορούν παρά να δεχθούν τις απόψεις των «ειδικών».

Μετά τους ειδικούς που δείχνουν, στην περίπτωση που συζητάμε εδώ, τους «λαθρο»μετανάστες ως απειλή, αλλά και σε διαπλοκή με αυτούς, έρχονται όλοι οι υπόλοιποι φορείς που μπορούν να «αντιμετωπίσουν» το πρόβλημα, αποκομίζοντας για τον εαυτό τους όλο και μεγαλύτερα ποσά από τους κρατικούς προϋπολογισμούς και ανοίγοντας νέες αγορές.

Η τοποθέτηση των μεταναστών «εκτός νόμου» και η διαρκής απειλή, που απλώνεται εσκεμμένα πάνω από τις πόλεις με μετανάστες, μέσω άλλου ενός συμμετέχοντα στο σύμπλεγμα της ασφάλειας, των ΜΜΕ, έχει συγκεκριμένες χωρικές συνέπειες. Οι τεχνολογίες της παρακολούθησης που εγκαθίστανται αρχικά σε περιοχές όπου συγκεντρώνεται αυτή η «απειλή», εξαπλώνονται σε όλο το συνεχές του αστικού ιστού, ανταποκρινόμενες στη γενική ανησυχία που προκαλείται στον πληθυσμό. Το ίδιο ισχύει για την αστυνόμευση και τις εταιρείες φύλαξης. Προκαλείται μια βίαιη αλλαγή του χαρακτήρα του δημόσιου χώρου, από ανοιχτό χώρο ελεύθερης/ ανώνυμης συνάντησης και πολιτικής δράσης σε χώρο κλειστό, περιφραγμένο και επιτηρούμενο. Από χώρο όπου δίνεται η δυνατότητα να εμφανιστεί η ετερότητα, να διαπραγματευτεί και να αμφισβητήσει την κανονικότητα, σε χώρο που διαρκώς επιβεβαιώνει τη δεύτερη.

Επιπλέον, στις δραστηριότητες του συμπλέγματος της ασφάλειας πρέπει να αποδοθούν και οι εξαγγελίες για τη δημιουργία του περίφημου τοίχου στον Έβρο. Σε μια περίοδο κρίσης της οικοδομικής δραστηριότητας, οι Έλληνες εργολάβοι βρήκαν νέο πεδίο δραστηριότητας, την οικοδόμηση ενός μεγάλου έργου (μαζί και με την μετατροπή των στρατοπέδων σε στρατόπεδα συγκέντρωσης)¹². Το εξαιρετικά «αναποτελεσματικό» αυτό έργο, αφού δεν πρέπει να υπάρχει σοβαρός άνθρωπος που να πιστεύει πως ένας τοίχος 12,5 χιλιομέτρων μήκους και 4 μέτρων ύψους μπορεί να αποτρέψει κάποιον που θέλει να περάσει στην Ευρώπη από το να το κάνει, είναι χαρακτηριστικό για το πώς ο λόγος για την «παράνομη» μετανάστευση μπορεί να δομήσει αναγκαιότητες και να δικαιολογήσει ροές χρημάτων προς συγκεκριμένους οικονομικούς παράγοντες.

*

Η τεχνική της εξουσίας, που παρουσιάστηκε παραπάνω, είναι μια ευέλικτη τακτική. Ακόμα και οι όροι μετανάστης, παράνομος μετανάστης, «λαθρο»μετανάστης, μπορεί να χρησιμοποιηθούν ώστε να συμπεριλάβουν διαφορετικά υποκείμενα σε διαφορετικούς κοινωνικούς σχηματισμούς. Έτσι στη Γαλλία, μπορεί σαν απειλή να στοχοποιούνται οι δεύτερης γενιάς νέοι Αλγερινοί, στην Ελλάδα οι μουσουλμάνοι, στις ΗΠΑ οι Άραβες κ.ο.κ. Βέβαια, σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, αυτός που θα έρθει να διαχειριστεί το πρόβλημα είναι το ίδιο σύμπλεγμα συμφερόντων, το σύμπλεγμα της ασφάλειας.

12. Αξίζει τον κόπο να παρατεθεί όλο το (για φύτσιμο) κείμενο της ΠΕΔΜΕΔΕ.

Αριθ. Πρωτ. 431
Προς
Τον Υπουργό Προστασίας του Πολίτη κ. Χρήστο Παπουτσή

Θέμα : Επισκευή στρατοπέδων για υποδοχή μεταναστών.

Κύριε υπουργέ,

Η Πανελλήνια Ένωση Διπλωματούχων Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων (ΠΕΔΜΕΔΕ) μετά τις αναγγελίες σας για την άμεση ανάγκη επισκευής στρατοπέδων για την υποδοχή μεταναστών, καθώς και για την κατασκευή τείχους προστασίας συνόρων, λόγω του επείγοντος της κατάστασης, επιθυμεί να θέσει τα μέλη της, μικρές και μεγάλες εργοληπτικές επιχειρήσεις σε όλη τη χώρα, στην υπηρεσία της Πολιτείας προκειμένου να συνδράμουν με όσα μέσα μπορούν στην επίτευξη του δύσκολου αυτού έργου.

Όπως και στο πρόσφατο παρελθόν, η Διοίκηση της Ένωσης καθώς και τα μέλη της, με την αδιαμφισβήτητη τεχνογνωσία που διαθέτουν (μηχανικό εξοπλισμό - έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό) τίθενται στη διάθεσή σας προκειμένου να συνδράμουν στους στόχους του Υπουργείου σας για την καλύτερη και ταχύτερη ολοκλήρωση των ως άνω έργων.

Με εκτίμηση,
Για την ΠΕΔΜΕΔΕ, Ο Πρόεδρος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΩΜΟΣΙΟΣ, Ο Γεν.
Γραμματέας ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΠΑΣ

Το μοντέλο διαχείρισης είναι τόσο ευέλικτο, που ανά πάσα στιγμή μπορεί να συμπεριλάβει οποιοδήποτε κομμάτι του πληθυσμού αποτελέσει απειλή για το κράτος και την αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Έτσι, μπορεί ο μεγαλύτερος παγκόσμιος οργανισμός του συμπλέγματος, το ΝΑΤΟ, που μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ ψάχνει για νέα πεδία δραστηριότητας, να κληθεί να αντιμετωπίσει βίαιους διαδηλωτές στις ελληνικές πόλεις και ήδη να κάνει στρατιωτικές ασκήσεις για αυτό το ενδεχόμενο. Εξάλλου, ήδη υπάρχει μια ιδιότυπη απαγόρευση της παρουσίας δυναμικών διαδηλώσεων στο δημόσιο χώρο των πόλεων, αφού αυτές υφίστανται άμεση καταστολή από τις αστυνομικές δυνάμεις.

Επίλογος

Το κράτος και το κεφάλαιο ξαναοργανώνουν την εργασία και τη ζωή στις πόλεις. Παράλληλα, οι μετανάστες αποτελούν σήμερα ζωτικό και αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Ήρθαν για να μείνουν, όσο κι αν κάποιοι δεν θέλουν να δεχθούν το γεγονός αυτό. Εφόσον η σημερινή κατάσταση των μεταναστών προεικονίζει τους σχεδιασμούς κράτους και κεφαλαίου για μεγάλα τμήματα του ντόπιου πληθυσμού, η διεκδίκηση μιας άλλης ζωής μέσα σε πόλεις, που θα είναι και θα λειτουργούν προς όφελος των από κάτω, περνά αναγκαστικά από την κοινή οργάνωση και τον κοινό αγώνα ντόπιων και μεταναστών. Αγώνα για την εργασία και αγώνα για την πόλη.

Βιβλιογραφία

Alejandro Portes - Immigration and the Metropolis, Reflections on Urban History, *Journal of International Migration and Integration*, Volume 1, Number 2, 153-175

Matthew Hyland - Refugee Subjectivity, 'Bare life' and the geographical division of labour, στο http://www.metamute.org/en/refugee_subjectivity_bare_life_and_the_geographical_division_of_labour

Saskia Sassen - Rebuilding the Global City, economy, ethnicity and space, *Social Justice*, Vol. 20, 1993

Saskia Sassen-Koob - New York City. Economic restructuring and immigration, *Development and Change* (SAGE, London, Beverly Hills and New Delhi), Vol. 17(1986), 85-119

Iphigenia Kokkali - Spatial Proximity and Social Distance, Albanian migrants invisible exclusions-evidence from Greece, Paper at the World Bank International Conference on Poverty and Social Inclusion in the Western Balkans, Brussels, Belgium, December 14-15, 2010

Noussia A.& Lyons M. - Inhabiting Spaces of Liminality, Migrants in Omonia, Athens, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35: 4, 601-624

Didier Bigo - Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 27, 2002

Rovolis A. & Tragaki A. - Ethnic Characteristics and Geographical Distribution of Immigrants in Greece, *European Urban and Regional Studies* 13(2): 99-111

Vasilis P. Arapoglou - Immigration, Segregation and Urban Development in Athens, the relevance of the La Debate for Southern European Metropolises, *The Greek Review of Social Research*, special issue 121, C 2006, 11-38

Καλδάρη Μαρία, Καραβασίλη Ανίτα, Νικολοπούλου Νατάσα - Μετανάστευση και τοπικές αγορές εργασίας στην Ελλάδα στο <http://lyc30th.tripod.com/ratsismos/metanasteusi.htm>

